

گفتار پژوهشی

نقدی بر گزارش اولویتهای تحقیقاتی کشور و ارائه چند پیشنهاد

سید محمد فاضل رضوی

عضو هیأت علمی دانشکده مدیریت دانشگاه یزد

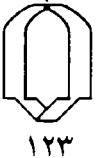
گزارش «اولویتهای تحقیقاتی کشور» توسط شورای پژوهشهای علمی کشور در قالب یک نشریه شامل ۱۴۶ صفحه در تیرماه سال ۱۳۷۳، در ۳۰۰۰ نسخه منتشر شده است^(۱) و معاونت پژوهشی وزارت فرهنگ و آموزش عالی، طی نامه‌ای، با تأکید بر این که مفاد آن باید در تعریف و تدوین پایان‌نامه‌ها و طرحهای تحقیقاتی مورد استفاده قرار گیرد، آن را برای کلیه دانشگاهها ارسال نموده است.

آنچه در قسمت اول این نوشتار می‌آید، نقدی است بر این گزارش؛ با وقوف بر این واقعیت که اقدام در مورد تعیین اولویتهای پژوهشی، توسط شورای پژوهشهای علمی کشور نشان‌دهنده جهت‌گیری اصیل و شناخت صحیح مشکل اصلی تحقیقات کشور توسط شورای مذکور است و بدیهی است که در هر اقدامی تازه ممکن است نکاتی نادیده گرفته شود که می‌تواند در گامهای بعدی تکمیل و اصلاح شود.

در قسمت دوم این مطلب، پیشنهادهایی در مورد چگونگی تعیین اولویتهای تحقیقاتی ارائه خواهد شد.

۱- قسمت اول: نقد گزارش

۱-۱- در این گزارش مشخص نیست که آیا زمینه‌های علمی که دارای اولویت هستند مطمح نظر بوده‌اند یا عناوین طرحهای دارای اولویت. این امر نشان‌دهنده آن است که کمیته‌های مختلف، با دو نگرش متفاوت و در دو سطح، با مسائل مهم برخورد کرده‌اند. به عنوان مثال، مقایسه گزارش کمیسیون صنعت با کمیسیون علوم انسانی مبین این نکته است.

۱-۲- استفاده کننده از گزارش نمی تواند تشخیص دهد که موضوع هایی که ارائه شده از نظر اعضای کمیته ها، موضوع های جدیدی تلقی شده که تا به حال سابقه اجرا نداشته است یا اینکه موضوع هایی است که بدون توجه به سابقه، صرفاً با عنایت به ماهیت آن، دارای اولویت تلقی شده است.

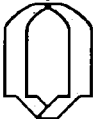
۱-۳- در این گزارش عناوین زیر دارای اولویت تشخیص داده شده است. (۱)
 الف) شناسایی کلیه واحدهای اقتصادی در فعالیتهای عمده اقتصادی در مناطق شهری و روستایی در سطح کشور و کارکنان آنها به تفکیک در استان، شهرستان و شهر.
 ب) بررسی مسائل نیروی انسانی (جمعیت، جمعیت شاغل، بیکار) در مناطق شهری و روستایی کشور به تفکیک استان، شهرستان و شهر.
 ج) شناسایی کارگاه های موجود در مناطق روستایی خصوصاً صنایع خانگی و صنایع روستایی.

اجرای طرح های فوق، جزء وظایف مرکز آمار ایران است که تاکنون نسبت به جمع آوری اطلاعات و انتشار نتایج آن اقدام کرده است. علاوه بر این، بعضی اطلاعات به عنوان یک محصول فرعی از طرح های موجود که در کشور اجرا می شود قابل دسترسی است مانند: بررسی درآمد و هزینه خانوارهای کارگری. (۱)

مرکز آمار ایران می تواند اطلاعات مورد نیاز فوق را (که خود عملاً یک طرح آماری است) از اطلاعات حاصل از طرح آمارگیری از هزینه و درآمد خانوارها که همه ساله در نقاط شهری و روستایی کشور اجرا می شود استخراج و ارائه کند. این امر نشان می دهد که ارتباط شورای پژوهش های علمی کشور با سازمان های تحقیقاتی و دستگاه های اجرایی کافی و مطلوب نبوده است.

۱-۴- به منظور آشنایی بیشتر استفاده کنندگان از گزارش، انتظار این است که در ابتدای گزارش، جایگاه قانونی و ترکیب اعضای شورای پژوهش های علمی کشور مطرح می گردید و علاوه بر این، نام وزارتخانه ها و سازمان هایی که معاونین تحقیقاتی آنها در کمیسیون های فرعی شورا عضویت داشته اند، ذکر می شد.

از مندرجات گزارش چنین استنباط می شود که تعدادی از وزارتخانه ها در این امر

مهم با جدیت برخورد کرده‌اند و برخی دیگر یا در این زمینه برای مشارکت دعوت نشده‌اند یا همکاری فعال نداشته‌اند.

۵-۱- انتظار این است وقتی شورای پژوهش‌های علمی کشور تعیین اولویتهای تحقیقاتی کشور را یکی از عمده‌ترین «عناصر در شکل دادن به فعالیتهای تحقیقاتی کشور محسوب می‌کند»^(۲)، در ابتدای گزارش، ضمانت اجرایی مندرجات آن را مشخص نماید. برای استفاده‌کننده از گزارش مشخص نیست که مفاد آن «توصیه» است یا معرفی موضوعهایی که توسط یک مرجع قانونی پشتیبانی می‌شود.

۶-۱- نکته حائز اهمیت این است که بعضی کمیته‌ها بین «پژوهش» و «جمع‌آوری اطلاعات» تفاوتی قائل نشده‌اند و بعضاً مشاهده می‌شود که اجرای یک طرح آماری (که خود می‌تواند به عنوان جزئی از یک پژوهش باشد) به مثابه یک عنوان پژوهشی، دارای اولویت مطرح شده است. مانند: آمار و اطلاعات مراکز آموزش عالی و اقدامات انجام شده و در دست انجام مناطق محروم^(۳).

در حالیکه قاعدتاً در ابتدای گزارش باید شورای پژوهش‌های علمی کشور مشخص می‌کرد که از نظر این شورا، اصولاً چه فعالیتهایی «پژوهش» تلقی می‌شود و آیا تألیف یک کتاب و یا جمع‌آوری اطلاعات آماری (به صورت مستقل و جدا از یک طرح پژوهشی) «پژوهش» تلقی می‌شود، یا فعالیتی فرعی در این زمینه است.

۷-۱- در چنین گزارشی مناسبت دارد که «نوع» موضوعها دارای اولویت در هر زمینه، به تفکیک «بنیادی»، «کاربردی» و «توسعه‌ای»، مشخص شود.

۸-۱- بعضی از موضوعهای ارائه شده در گزارش بسیار کلی است؛ به گونه‌ای که یک فرد مشتاق نمی‌تواند استنباط دقیقی از آنها داشته باشد؛ چه رسد به تشخیص اولویت آن. به عنوان مثال، کمیته علوم سیاسی، در قسمت جامعه‌شناسی سیاسی، موضوع «هیأت حاکمه»^(۴) را دارای اولویت تشخیص داده است؛ ولی مشخص نیست که کدام ویژگی هیأت حاکمه، کدام هیأت حاکمه، در کدام کشور و اگر در ایران مورد نظر است، در کدام دوره زمانی و...

۹-۱- برخی از موضوع‌ها که به صورت «عنوان طرح» مطرح شده است پیچیده، طولانی و چند منظوره است و درک آنها بسیار سخت و در بعضی موارد غیرممکن به نظر می‌رسد؛ مانند:

الف) توسعه و رشد اجتماعی و اقتصادی بر محور رشد علمی و فنی و اقتصادی، صنعت و آموزش. (۴)

ب) سیاست خارجی جمهوری اسلامی و مقاطع زمانی و بازتابهای آن در سطوح گوناگون اجتماعی. (۴)

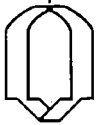
ج) سازماندهی فضایی و توزیع جغرافیایی جمعیت و فعالیتهای متناسب با مزیت‌های نسبی مناطق مختلف کشور. (۴)

د) بررسی و شناخت قطب‌های اشباع شده‌ای که حجم جمعیت و فعالیت مستقر در این مراکز بر ظرفیتهای زیربنایی و استعدادهای تولیدی آنها فزونی یافته است. (۴)

۱۰-۱- مطالعه گزارش به وضوح نشان می‌دهد که حاصل مطالعات کمیسیونهای مختلف از هماهنگی لازم برخوردار نیست و به صورت چشمگیری با یکدیگر تفاوت دارد و این نتیجه بدیهی سازماندهی است که توسط شورای پژوهش‌های علمی کشور صورت گرفته است و همان طور که در ابتدای گزارش ذکر شده است «شورا... مسؤولیت تعیین اولویتهای پژوهشی را به کمیسیونهای بخشی واگذار کرد» (۶)؛

ولی حاصل کار نشان می‌دهد که هسته هماهنگ‌کننده‌ای توسط شورا، برای نهایی کردن گزارش کمیسیونهای هفت‌گانه در نظر گرفته نشده است و هر کمیسیون حاصل کار خود را بدون توجه به نحوه عمل کمیسیونهای دیگر، ارائه کرده است.

به عنوان مثال، نتیجه فعالیتهای کمیسیون صنعت منجر به تشخیص هفت محور تحقیقاتی شده است که چون محور هر یک از آنها به صورت یک عبارت کوتاه و بعضاً در یک کلمه خلاصه شده است. مثلاً، محورهای مربوط به معدن عبارتند از: ۱- زمین‌شناسی، ۲- معادن، ۳- فرآوری، ۴- صنایع متالورژی. در همین حال، کمیته جغرافیا از کمیسیون علوم انسانی، با احصای ۱۲۰ مورد، عملاً عناوین طرحها را مطرح کرده است. در ضمن، به نظر می‌رسد کمیسیون صنعت وظیفه خود را در چارچوب یک طرح پژوهشی تلقی کرده، مسأله را با دیدی وسیع و همه‌جانبه نگریسته و با در نظر گرفتن

شاخصها و ضوابطی خاص، به جمع‌بندی حاصل کار خود پرداخته است.

مسئله دیگر عدم هماهنگی و انسجام در داخل هر کمیسیون (مربک از چندین کمیته) است. به عنوان مثال، در کمیسیون علوم انسانی ملاحظه می‌کنیم که کمیته ادبیات فقط چهار مطلب را از نظر پژوهش، به شرح زیر دارای اولویت تشخیص داده است (۷):

۱- تهیه دستور زبان جامع و دقیق برای زبان فارسی؛

۲- تحقیق در موضوعهای ادبیات معاصر و تدوین آن؛

۳- تدوین ضوابط دقیق رسم الخط فارسی؛

۴- تهیه فرهنگ ریشه‌شناسی (اتیمولوژی) برای زبان فارسی.

همان‌طور که ملاحظه می‌شود، موضوعهای فوق عام و کلی است و انتظار پژوهش‌گران مشتاق را که چشم به چنین گزارشی دوخته‌اند برآورده نمی‌سازد و گرهی از کار آنان باز نمی‌کند.

از طرف دیگر، می‌بینیم که کمیته اقتصاد (که یک کمیته از کمیسیون علوم انسانی است) بعضی از موضوعها را به صورتی کاملاً مشخص، دارای اولویت ذکر کرده است؛ مانند (۸):

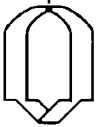
الف) مطالعه چگونگی افزایش علمکرد در واحد سطح هر یک از محصولات عمده کشاورزی.

ب) برآورد نرخ مطلوب ارز در شرایط اقتصادی فعلی ایران بر اساس روش قیمت پایه.

۱-۱۱- به نظر می‌رسد عمده‌ترین مسأله‌ای که معمولاً در برخی از پژوهشهای علمی مطرح است، یعنی مشکل انتخاب و استفاده از یک طبقه‌بندی معین که باعث تشخیص حدود و ثغور موضوعها می‌شود، در امر تعیین اولویتهای پژوهشی کشور گریبانگیر شورای پژوهشهای علمی کشور نیز شده است.

کمیسیون‌های بخشی که عهده‌دار مطالعه در مورد تعیین اولویتهای پژوهشی بودند عبارتند از: ۱- آب، ۲- اطلاع‌رسانی، ۳- انرژی، ۴- پزشکی، ۵- صنعت، ۶- کشاورزی، ۷- علوم انسانی، ۸- علوم پایه.

به عنوان نمونه، وقتی حاصل مطالعات کمیسیون آب مورد توجه قرار گیرد، ملاحظه می‌کنیم که علی‌رغم فراگیر بودن دامنه موضوعهای مورد بررسی این کمیسیون، از یک طرف «قنات» به عنوان یک منبع آب زیرزمینی و پژوهشهای مربوط به حفظ و

نگهداری آن - که باعث می‌شود عظیم‌ترین سرمایه‌گذاری ملت ایران در زمینه تأمین آب کشاورزی در مناطق خشک و بیابانی این خطه از نابودی رهایی یابد - فراموش شده است و در عوض، مقوله‌ای چون «بررسی اثرات آلودگی هوا در منابع آب» به عنوان یک موضوع دارای اولویت ذکر شده است و در مقابل، کمیته جغرافیا (وابسته به کمیسیون علوم انسانی) موضوعهایی چون «ریزشهای جوئی» و «اشتغال در بخش کشاورزی» را یک موضوع با اهمیت و دارای اولویت تشخیص داده است.

نمونه بارز دیگر نیز مربوط به موضوعهایی است که توسط کمیته جغرافیا دارای اولویت تشخیص داده شده که ارتباطی با فعالیت این کمیته ندارد؛ مانند عناوین زیر:

(الف) زمینه‌های مناسب سرمایه‌گذاری و تولید در کشور؛

(ب) شناخت و ویژگیهای معماری سنتی ایران در اقلیمهای مختلف؛

(ج) معرفی و ترویج معماری سنتی و تحقیق در اصول آن؛

(د) مطالعات حمل و نقل؛

(ه) مطالعات زیست محیطی؛

(و) ضوابط مربوط به اشراف در واحدهای همسایگی و حقوق ساکنین.

نکته قابل توجه اینکه کمیته جغرافیا با اضافه کردن کلمه «جغرافیا» در ابتدای اکثر جملات، در زمینه‌های مختلف وارد شده و موضوعهای گوناگونی را که مربوط به کمیته‌ها و شاخه‌های دیگر است در قلمرو مطالعات خود تلقی کرده و در مورد اولویت پژوهش آنها نظر داده است.

از طرف دیگر، ملاحظه می‌کنیم که در ارتباط با کمیسیون علوم انسانی، کمیته‌ای به نام «حقوق» وجود ندارد، در حالی که کمیته‌های علوم سیاسی، اقتصاد و... مطرح است. بدیهی است این ناهماهنگی در نگرش کمیته‌های یک کمیسیون (و نیز بین کمیسیونهای بخشی) با موضوعها و تداخل در وظایف آنها، نه به خاطر ماهیت هر رشته، بلکه به خاطر تداخل موضوعی است که پیش آمده و این امر خود نتیجه فقدان به کارگیری چهارچوبی مشخص و مطمئن و متکی بر یک طبقه‌بندی جامع و مانع است.

۱۲-۱- توجهی دقیق به مندرجات گزارش نشان می‌دهد که به علت فقدان

چهارچوبی معین و عدم به کارگیری یک طبقه‌بندی مشخص، پژوهش در مورد برخی از

- زمینه‌ها و موضوعهای مهم و مبتلا به جامعه یا به طور کلی مورد توجه کمیته‌ها قرار نگرفته و یا توجهی بسیار اندک به آنها شده است؛ مانند مسائل و موضوعهای زیر:
- (الف) «زن» و مسائل اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی آن در جامعه اسلامی ایران، با توجه به نقش والا و جایگاه پراهمیتی که زن در مکتب اسلام دارد و در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز به آن اشاره شده است.
- (ب) «رشد جمعیت در ایران»، به عنوان بزرگترین مانع توسعه اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی کشور.
- (ج) «بی‌سوادی» به عنوان یکی از معضلات بنیادی جامعه و روشهای مبارزه با آن، با توجه به گسترش آن بر اثر شرایط اقتصاد کشور.
- (د) «حضور مهاجرین در ایران» و آثار و تبعات این مسأله در کشور در زمینه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی.
- (ه) «جنگ تحمیلی» و آثار و پیامدهای آن.
- (و) «قاچاق» و اشاعه آن در زمینه کالاهای مختلف و مواد مخدر.
- (ز) «اعتیاد» در بین افراد سنین مختلف و نیز قشرهای اجتماع.
- (ح) «چندگانگی زبانی» در جامعه ایران و راههای تقویت مبانی وحدت کشور با توجه به دسیسه‌های دایمی دشمنان در این زمینه.
- (ط) «سوانح طبیعی» و راههای مقابله با آنها و ارائه راه‌حلهای مناسب برای کاهش ضایعات جانی و مالی، با توجه به خطراتی که مناطق مختلف کشور را تهدید می‌کنند.
- (ی) «توریسم» و اهمیت آن به عنوان یک منبع درآمد ارزی با توجه به جاذبه‌های کم‌نظیر نقاط مختلف کشور.
- (ک) «بهره‌وری» و راههای اشاعه و ترویج آن.
- (ل) «تعديل اقتصادی»، آثار و تبعات آن و ارائه راه‌حلهای مناسب برای کاهش فشارهای اقتصادی و اجتماعی بر روی آحاد جامعه.
- (م) «تعاون»، با توجه به نقشی که می‌تواند در حل مشکلات اقتصادی جامعه داشته باشد و جایگاهی که در قانون اساسی دارد.
- (ن) «الگوی مصرف» و ضرورت تغییر در برخی موارد آن با توجه به اسلامی بودن جامعه و سیاستهای تعدیل اقتصادی.

س) «اصلاح نظام اداری کشور» به عنوان یک ضرورت حیاتی برای فراهم نمودن امکان توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور.

۲- قسمت دوم: پیشنهادها

۲-۱- به منظور هماهنگی در روشهای اجرایی، توسط کمیته‌های مختلف و جلوگیری از تکرار و تداخل موضوعها و همچنین از قلم افتادن و نادیده گرفتن موضوعهای مهم، پیشنهاد می‌شود که ترکیبی از «طبقه‌بندی بین‌المللی فعالیتهای اقتصادی» که توسط سازمان ملل متحد به کشورهای جهان توصیه شده و در ایران، مورد عمل بعضی از سازمانهاست و نیز «طبقه‌بندی دیویی» جهت ایجاد چهارچوبی برای تعیین اولویتهای تحقیقاتی کشور مورد بحث و بررسی قرار گیرد.

علاوه بر این، طبقه‌بندی یاد شده در زیر که در برخی از کشورهای پیشرفته جهان در زمینه ارائه آمار و اطلاعات کلی کشورشان مورد استفاده قرار می‌گیرد می‌تواند مورد توجه شورای پژوهشهای علمی کشور قرار گیرد و در صورتی که مناسب تشخیص داده شود از آن بهره‌گیری شود:

۱- سرزمین، آب و هوا	۱۰- کشاورزی، شیلات و	۱۸- جهانگردی
۲- جمعیت	جنگلداری	۱۹- شرکتهای تعاونی
۳- نیروی انسانی	۱۱- معدن	۲۰- مؤسسات مالی و پولی
۴- بهداشت و درمان	۱۲- صنعت	۲۱- شاخصهای قیمت و
۵- آموزش	۱۳- انرژی	اعتبارات
۶- فرهنگ و ورزش	۱۴- ساختمان	۲۲- هزینه و درآمد خانوار
۷- تأمین اجتماعی	۱۵- راهها و حمل و نقل	۲۳- بودجه کشور
۸- امور قضایی	۱۶- ارتباطات و مخبرات	۲۴- حسابهای ملی
۹- مسکن	۱۷- بازرگانی	

یادآور می‌شود که نگارنده به این واقعیت وقوف دارد که بحث و بررسی و انتخاب طبقه‌بندی موضوعی مناسبی برای تعیین اولویتهای پژوهشی کشور خود امری تخصصی و وقت‌گیر است؛ ولی در عوض، می‌تواند ضامنی برای جلوگیری از بروز بسیاری از نقایص باشد که ممکن است در اثر فقدان آن به وجود آید.

۲-۲- تعیین اولویت‌های تحقیقاتی کشور در سال ۱۳۷۱ در دستور کار شورای پژوهش‌های علمی قرار گرفته و حاصل این فعالیت به صورت یک گزارش در تیرماه ۱۳۷۳ منتشر شده است^(۹). همچنین «قانون برنامه پنج‌ساله دوم توسعه اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران» نیز طی این مدت در سازمان‌های ذی‌ربط و مجلس شورای اسلامی مراحل بررسی و تصویب خود را می‌گذرانده و سرانجام در آذر سال ۱۳۷۳ به تصویب مجلس رسیده است.

همان‌طور که ملاحظه می‌شود، هنگام تعیین اولویت‌های تحقیقاتی کشور، استراتژی کلی کشور مشخص نبوده است؛ ولی امروز این مشکل وجود ندارد. بنابراین، نگارنده پیشنهاد می‌کند در گام‌های جدیدی که به دنبال فعالیت‌های گذشته توسط شورای پژوهش‌های علمی کشور (در زمینه تعیین اولویت‌های تحقیقاتی) برداشته خواهد شد، قانون برنامه پنج‌ساله دوم به ترتیب زیر، مورد توجه قرار گیرد:

قانون مذکور علاوه بر ۱۰۱ تبصره‌ای که دارد شامل سه بخش جداگانه است. با عناوین: ۱- هدف‌های کلان کیفی، ۲- خط‌مشی‌های اساسی و ۳- سیاست‌های کلی.

در بخش‌های سه‌گانه مذکور، موضوعها به صورت کلی و عمومی مطرح شده و نمی‌تواند به صورتی صریح، گرهی از مشکل تعیین اولویت‌های تحقیقاتی کشور باز کند. ولی اگر بپذیریم که تبصره‌های این قانون بازتابی واقعی از هدف‌ها، خط‌مشی‌ها و سیاست‌های حاکم بر قانون برنامه پنج‌ساله دوم هستند، باید تک‌تک تبصره‌ها مورد توجه قرار گیرد.

به نظر نگارنده، تبصره‌های این قانون منبعی سرشار از موضوع‌های «اولویت‌دار قابل پژوهش» است؛ بدین معنا که اجرای موفقیت‌آمیز تبصره‌های این قانون بدون شک احتیاج به مطالعه و بررسی علمی دارد و در همین جاست که با توجه به جایگاه ویژه‌ای که شورای پژوهش‌های علمی کشور دارد و با بهره‌گیری از توجه و تأکیدی که تقریباً تمام مسؤولین کشور در مورد اهمیت پژوهش‌های علمی دارند، می‌توان انتظار داشت که کمیته‌ای (یا کمیسیون و یا هر عنوان مناسب دیگری) تحت نظر و با مدیریت شورای مذکور تشکیل شود و تک‌تک تبصره‌های قانون برنامه پنج‌ساله دوم را مطالعه نماید و مواردی را که اجرای صحیح آنها منوط به انجام یک بررسی علمی است مشخص نماید و به شورای پژوهش‌های علمی کشور پیشنهاد کند و شورا با ساز و کاری که در نظر خواهد

گرفت، از طریق هیأت وزیران و یا از طرق دیگری که برای دستگاه اجرایی ذی ربط الزام قانونی به وجود آورد، دستگاه را مکلف نماید تا قبل از اقدام در مورد اجرای تبصره، مطالعات مربوط به آن را انجام دهد.

خوشبختانه بر اساس تبصره ۸۹ قانون برنامه پنجساله دوم (که موضوع آن با حذف قسمتهایی در تبصره ۲۲ قانون بودجه کل کشور سال ۱۳۷۴ منعکس شده است)، مبنی بر الزام کلیه دستگاههای اجرایی که از اعتبارات جاری و عمرانی مربوط به تحقیقات استفاده می کنند، تا ۱۵ درصد از اعتبارات مذکور را از طریق عقد قراردادهای تحقیقاتی با دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی و مؤسسات پژوهشی و... صرف نمایند، اعتبار مورد نیاز پژوهشهای مرتبط با مفاد تبصره های قانون برنامه پنجساله دوم (موضوع پیشنهاد نگارنده) قابل تأمین است و مشکل یافتن منابع مالی در این زمینه وجود نخواهد داشت.

۲-۳- بدیهی است برای تعیین اولویتهای تحقیقاتی کشور نمی توان تنها به قانون برنامه پنجساله دوم بسنده کرد؛ زیرا:

اولاً: تمام پژوهشهایی که با تبصره های این قانون ارتباط دارد، از نوع «کاربردی» است و مسلم است که شورای پژوهشهای علمی کشور، به عنوان سکان دار امر تحقیق علمی در ایران، نمی تواند به یک نوع تحقیق اکتفا کند، هر چند پرداختن به پژوهشهای مرتبط با این قانون «لازم» هست ولی «کافی» نیست.

ثانیاً: اکثر موضوعهای مطرح شده در تبصره های این قانون به زمینه های علوم انسانی مربوط می شود، در حالی که رسالت شورای پژوهشهای علمی کشور مبتنی بر توسعه تحقیقات علمی در تمام زمینه هاست و واقعیت این است که توسعه کشور به معنای واقعی آن، در گرو پیشرفت علمی در تمام زمینه هاست.

برای رفع محدودیت فوق، پیشنهاد می شود که شورای پژوهشهای علمی کشور فعالیت «تعیین اولویتهای تحقیقاتی کشور» را در دو مرحله به شکل زیر در نظر گیرد:

مرحله اول: تعیین اولویتهای تحقیقاتی کشور، بر اساس قانون برنامه پنجساله دوم.
مرحله دوم: تعیین اولویتهای تحقیقاتی کشور: پژوهشهای بنیادی و پژوهشهای توسعه ای.
اگر این پیشنهاد مورد قبول واقع شود، اجرای مرحله اول می تواند در مدت زمانی

کوتاه، تحقیق یابد و توفیق در این امر که خود باعث رونق گرفتن تحقیقات علمی جدی و مبتنی بر نیاز واقعی خواهد شد، به صورت تضمینی برای فعالیتهای مرحله دوم که احتیاج به اعتبارات مالی ویژه و توجیحات خاص دارد، درخواست دهد.

۲-۴. به منظور بهره‌گیری از امکاناتی که در پرتو قانون برنامه پنجساله دوم می‌تواند نصیب بخش تحقیقات علمی کشور شود، لازم است شورای پژوهشهای علمی کشور از یک بازوی اجرایی قوی برخوردار شود؛ زیرا در تبصره ۵ قانون برنامه پنجساله دوم آمده است: «مبادله موافقتنامه اجرایی طرحهای عمرانی جدید»، صرفاً پس از طی مراحل ذیل مجاز است:

الف) انجام مطالعات توجیه فنی و اقتصادی و اجتماعی؛

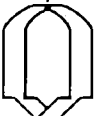
ب) انجام مطالعه و طراحی اجرایی؛

ج) انجام مطالعات مکان‌یابی طرح به منظور کاهش هزینه‌ها.

همان‌طور که ملاحظه می‌شود، اجرای هر مورد از بندهای سه‌گانه فوق، در قالب یک یا چند پروژه تحقیقاتی تحقق می‌یابد و بنابراین، ضرورت دارد که از جانب شورای پژوهشهای علمی کشور، واحدی به صورت موظف، موضوع فوق را پی‌گیری نماید و زمینه‌های اجرای تبصره ۸۹ قانون برنامه پنجساله دوم (و یا تبصره ۲۲ قانون بودجه کشور سال ۱۳۷۴) را فراهم نماید.

باید دانست که در قسمت آخر تبصره ۵ قانون برنامه پنجساله دوم آمده است: «دستورالعمل اجرایی این تبصره با پیشنهاد سازمان برنامه و بودجه به تصویب هیأت وزیران می‌رسد و از ابتدای شروع برنامه دوم نافذ است.» بنابراین، با همکاری سازمان برنامه و بودجه، می‌توان در قالب دستورالعمل اجرایی این تبصره، نقشی مشخص برای کمیته و یا واحدی که توسط شورای پژوهشهای علمی کشور به منظور پیگیری مفاد تبصره ۵ قانون مذکور و پیوند فعالیتهای عمرانی و فعالیتهای پژوهشی تشکیل می‌گردد در نظر گرفته شود.

۲-۵. شورای پژوهشهای علمی کشور در این شرایط که مفهوم «تحقیق علمی» در کشور به صورت صحیح و مطلوب ناشناخته مانده است، سعی کند فعالیت تعیین

اولویتهای تحقیقاتی را عملاً به سوی تعیین «موضوع طرحها» سوق دهد و هدایت کند و اگر در فرآیند این فعالیت ضرورت دارد که «زمینه‌های علمی» نیز مطرح شود، این امر به گونه‌ای صورت گیرد که حاصل آن به صورت کاملاً مشخص در قالب موضوع طرحهای پژوهشی انعکاس یابد تا بدین طریق، مورد استفاده دانشگاهیان، محققین و دانشجویان - بویژه در دوره‌های تحصیلات تکمیلی - قرار گیرد.

مراجع

۱. شورای پژوهشهای علمی کشور، اولویتهای تحقیقاتی کشور (تهران: ۱۳۷۳)، ص ۸۷. توضیح اینکه در قسمتهایی از این نوشته، مفاد گزارش «اولویتهای تحقیقاتی کشور» با قانون برنامه پنج‌ساله دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران که در همان سال ۱۳۷۳ تدوین گردیده مقایسه شده است.
۲. رضا مکنون: «فعالیت‌های شورای پژوهشهای علمی کشور و برنامه پنج‌ساله دوم»، رهیافت، شماره هفتم (پاییز و زمستان ۱۳۷۳)، ص ۴۷.
۳. صفحه ۸۷ گزارش.
۴. صفحه ۹۰ گزارش.
۵. صفحه ۸۷ گزارش.
۶. «رهیافت»، شماره هفتم، ص ۴۷.
۷. صفحه ۸۳ گزارش.
۸. صفحه ۹۲ گزارش.
۹. صفحه یک گزارش.
۱۰. مجلس شورای اسلامی، قانون برنامه پنج‌ساله دوم اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (تهران: بهمن ۱۳۷۳).
۱۱. مجلس شورای اسلامی، قانون بودجه کل کشور سال ۱۳۷۴ (تهران: بهمن ۱۳۷۳).

